

GYULA-FEHÉRVÁRI KÉPEK.

I. A székesegyház és régi síremlékei.

Legtisztesebb és minden tekintetben legbecselesebb épülete Gy.-Fehérvárnak a székesegyház, mely építészeti tekintetben hazánk legelső monumentalis egyházai közé számítható; a benne foglaltakat illetőleg pedig még ma, annyi kirablás és rombolás után is gazdag és érdekes történeti és régészeti muzeum. — A gyula-fehérvári székesegyházról már előbb külön cikket közöltünk e folyóiratban*). Itt tehát csak az egyház belsejében található síremlékek ismertetését adjuk *P. Szathmáry Károly* leírása után.

A déli mellékhajó legnyugatibb boltja alatt

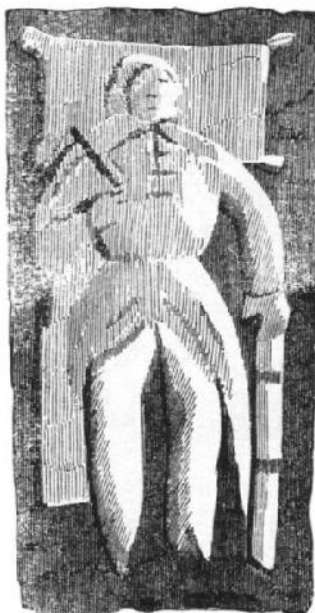
A harmadik Székely Jánosé, melyen mint a két előbbin is hanyatt fekvő és lábait (még megvoltak) oroszlánra fektető férfi látszik, teljes hadi díszben. Jobbra családi paizs (talán az ősi vagy épen csak a székely nemzet ősi czimere) s ezen terjesztett szárnyu sas, (turul?) Balra más czimer a magyar négy folyammal (nyalábbal). A koporsó lábánál még egy harmadik czimer is van: a szájában gyűrűt tartó holló, a Hunyadi-czimer

A sírláda fellapjának körzetén pedig ezen felirat olvasható:

„Miles. Joannes. vocatus. frater. Gubernatoris. sit. junctus. coelicis. choris. Anno. Dni. MCCCCXXXIII (1434). De Huniad — és újra:

Hunyadi László sírköve.

Hunyadi János sírköve,

János Zsigmond sírköve.

Izabella sírköve,

a gyula-fehérvári székesegyházban.

három sírláda (sarkophag) áll, melyek közül a közbelsőt a nagy *Hunyadiénak*, az ennek jobbjaán esőt *Hunyadi Lászlóénak* tartja a történet és hagyomány; a balján levő pedig kétségtelenül Székely Jánosé, a kormányzó testvéréé.

Az elsőnek hihetősége mellett még többször, mint Hunyadi Lászlóé mellett; legalább nincs mi meghazudtolja; ellenben ez utóbbin oly jelek vannak, melyek a véleménynek inkább ellene, mint mellette szólnak. Ilyen például a paizs, melyen két dárdával átszúrt medve van; e mellett jobbra F. C. betűk, balra A. betű, melyek egy Hunyadi koporsón mind idegen jelek.

A nagy Hunyadiéinak tulajdonítottat báró Bajtai püspök 1766-ban kinyitatta; de semmi igazoló emlékre nem akadtak, mi az annyi izben történt feldúlást tekintve, épen nem csoda.

*) Lásd „Magyarország K.” I. kötet 33. lap.

Hic. est. tumulus. Johannes. miles. junior. de. Huniad. vocatus. frater. ejus. (Itt fekszik az ifjabbnak nevezett Hunyadi János vitéz, amannak testvére.)

E három érdekes sírlárával szemben a tulsó északi oldalon, emezeknél nagyobb fényvel, alabastrom- vagy márványból kiállítva még más kettő van.

Ezek egyike Izabella királynéé, másik fiáé, János Zsigmondé. Ezek az előbbieknél sokkal épebbek, s hitelességök az össze nem téveszthető czimerek miatt kétségtelen.

Izabella sírlárája fedelén teljes magyar díszben öltözött koronás nőalak, karjain többszörösen hólyagos szabásu köntös. A családi czimer négy részre osztott paizs, melynek jobb szárnyán gyermeket nyelő kígyó, balrészén egyszerű és oroszlán, az alsó jobb szögleten a magyar kettős ke-

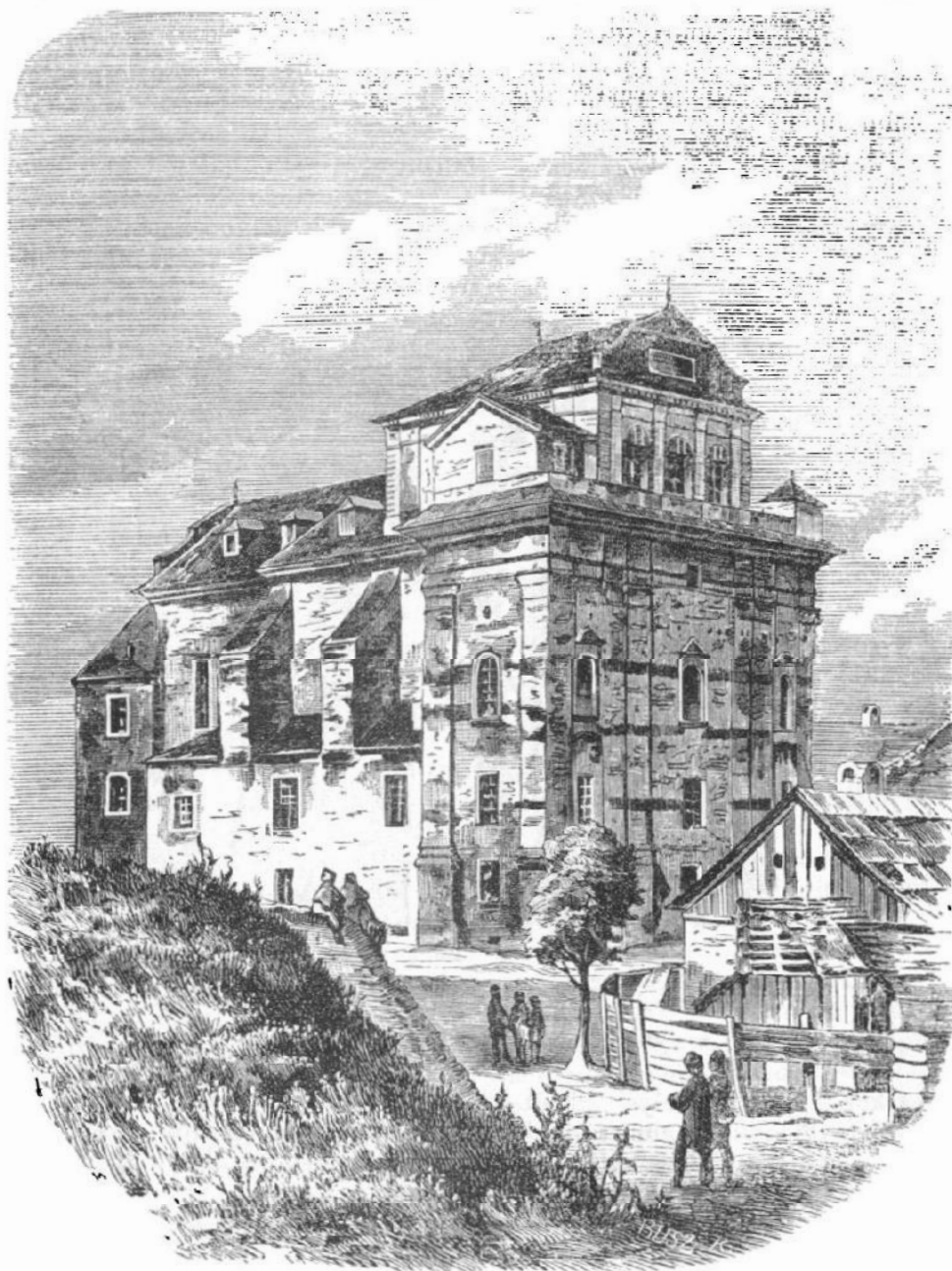
reszt a hármás halmon; balon három koronás oroszlánfej; a másik czimer a lengyel sást ábrázolja.

János Zsigmond teljes hadi díszben vankifragva. A családi paizs itt is négy részre osztva; az első negyedben koronás sas (lengyel), a másodikban nap és hold (székely czimer) s egy ordító farkas (Zápolya); a harmadik negyedben a magyar

(Lépesé, Martinuzié) vagy épen befelé fordított. A nagy és kis előcsarnokban még láthatni darabjait I-ső Rákóczi György nagyszerű fekete márvány siremlékének.

II. A Batthyaneum.

A Batthyaneum vagy Batthyány-féle gyűjtemény *gr. Batthyány Ignác* egykori erdélyi püs-

Gyula-Fehérvár: A Batthyaneum.

négy folyam (nyaláb); az utolsóban egyszarvu és oroszlán.

Felirat egyik sírládán sincsen; de az oldalak is igen ékes faragásokkal díszlenek. A sírládák üresek.

E sírládákon kívül igen sok emlék van és még több volt ez egyház falában, padolatán. De ezek egy része oltárokká vagdaltatott (Bethlen Gáboré, Rákócziaké), más része felfelé levén foritva a rajta járó-kelők léptei alatt kopott el

pöknek köszöni lételét, ki eleinte csak csillagdát tervezett s e végből titoknokát Mártonffy Antalt Bécsbe küldötte volt, hogy mire a csillagdakészen áll, csillagász is legyen hozzá.

1794-ben lett kész a trinitariusok hajdani egyháza és kolostorából átidomított csillagda, a már visszaérkezett Mártonffy utasításai szerint s homlokára ezen felirat lön téve:

„1794. Uranie C. Ig. de Battyan Ep. Tran. posuit.“

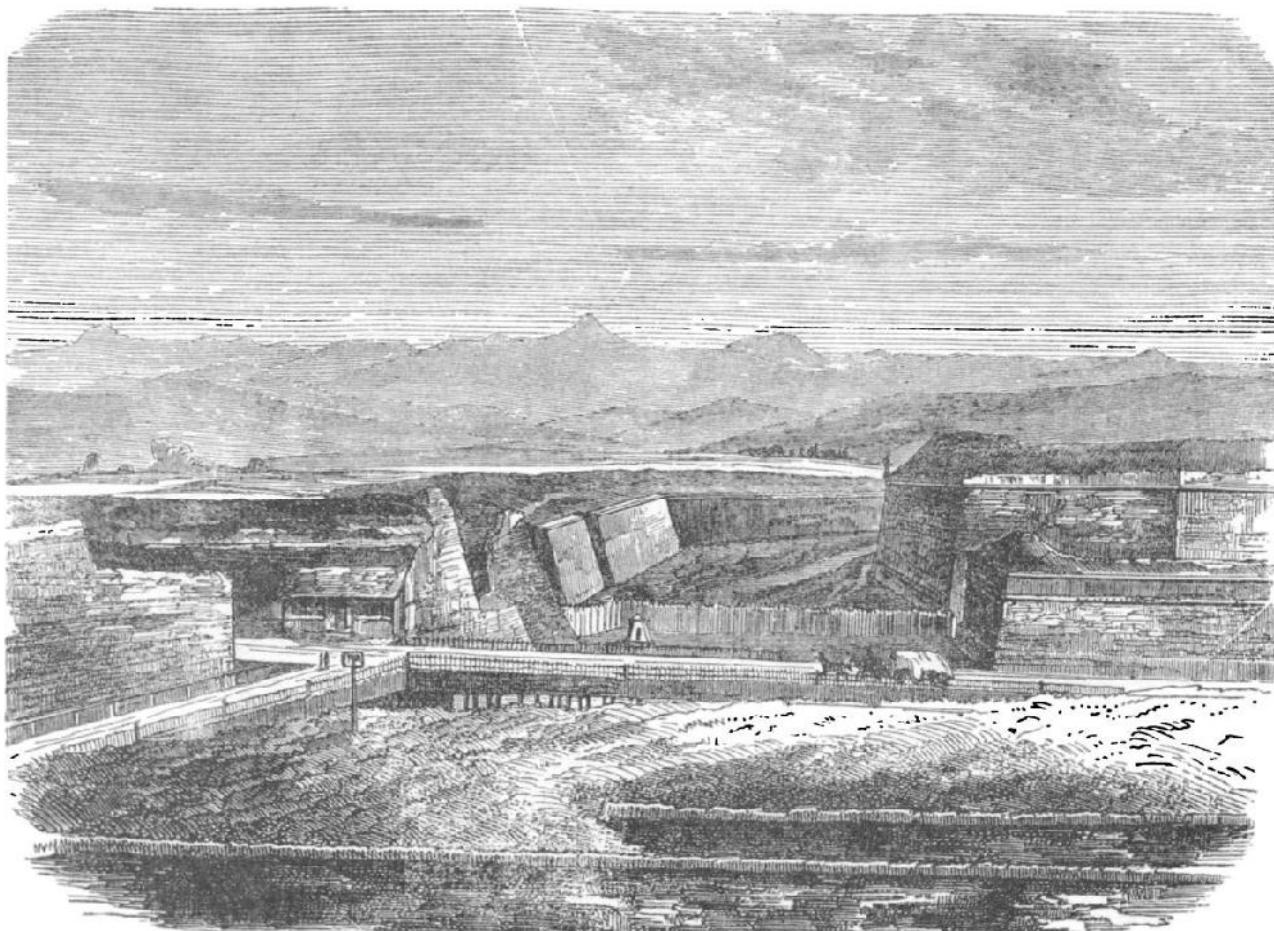
E csillagdához a nemes és nagylelkű alapító ásvány-, érem-gyűjteményt és becses könyvtárt kapcsolt, s 1798-ban, Bonczidán 38,200 forint értékű magánvagyonával, mintegy fenntartási tőkével, Erdélynek, illetőleg egyházmegyéjének ajánlódózá.

A Batthyaneum jelenlegi elrendezése a következő:

Elég tágas körlepcsőn jut az ember egy folyosócskára, melyen egy ablakközben, római eredetre mutató női szobor (talán Vesta vagy Diana) és egy Mitrász-törredék van. A gyűjtemény maga egy kisebb szobával kezdődik, melyben néhány

magában. Mindez egész kiterjedésében rakva van könyvvel, még pedig úgy, hogy a rendes, falhoz állított polczokon kívül, az alsó padlázat egy része is könyvvel, és pedig jobbra kötetlen könyvvel van berakva. E könyvtár alapját ugyancsak az alapító Batthyány veté meg, Migazzi bibornok könyvtárának 40,000 forinton megvétele által; melyhez az ő, Mártonffy, Szepessy és Kováts Miklós püspökök és Buczy Emil kanonok könyvei járultak.

Köteteinek száma a jelenlegi könyvtárnak állítása szerint 27—30,000 között állhat, ha azt meg nem haladja. Áll pedig a főterem alsó

Erdély aranyhegyei.

Kecskekő.

Csáklya.

Pilis.

Gyula-Fehérvár: Kilátás a várból a hegységekre.

darab avult természettani (physikai) eszközön kívül, pár ezerre tehető, de inkább darabjai szépsége, mint teljessége és sokfélesége által kitűnő ásványgyűjtemény van. Ehhez kised mellék-kamarában még néhány, csekélyebb becsű régészeti és őslénytani darab járul. Az épületrész talán az egész intézet némi elhagyatottságára utal a jelenben, hogy a felpadlat (plafond) borítékának nagy része levált és lehullott.

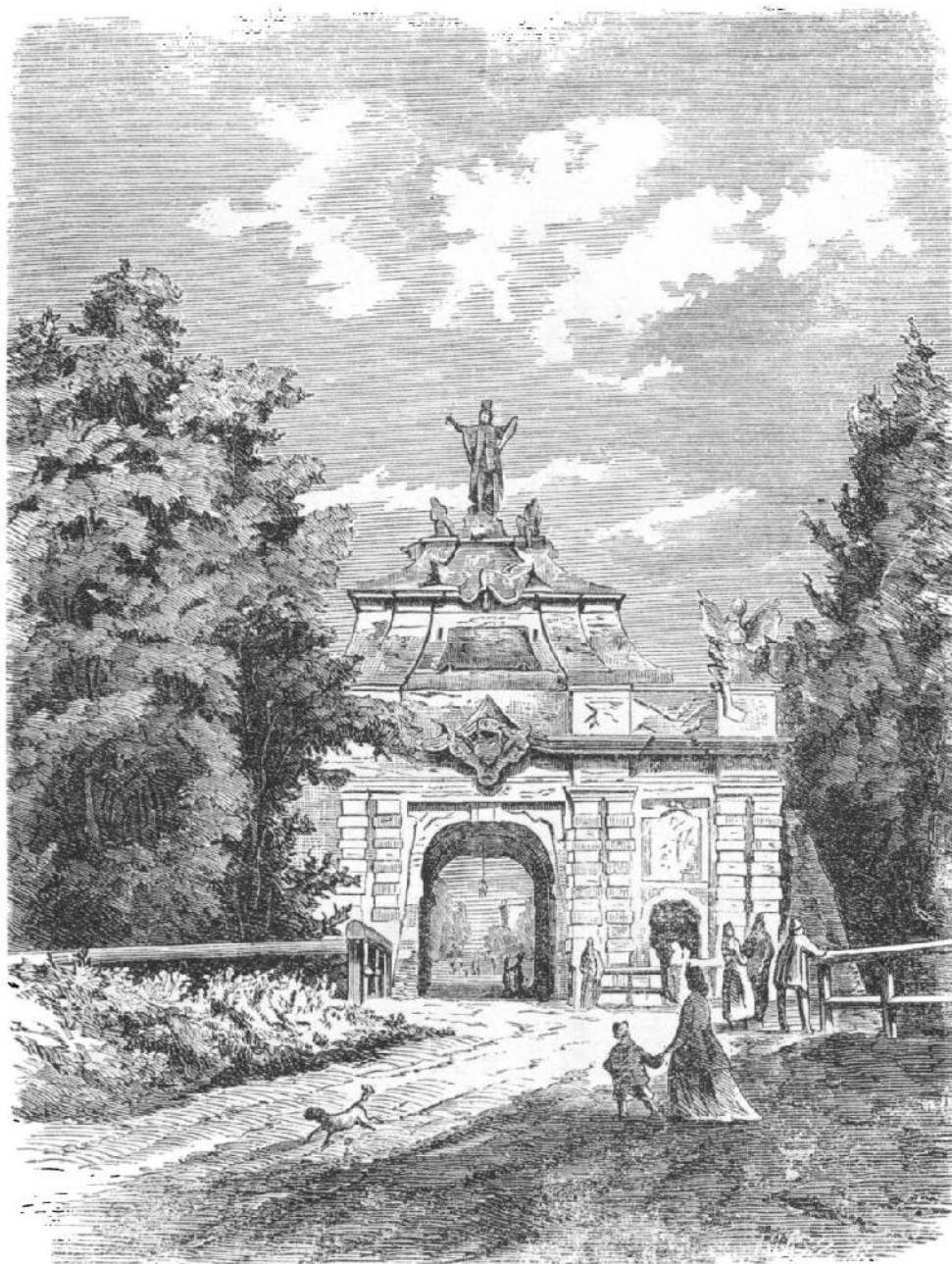
Ez előszobául tekinthető gyűjteményszobából nyílik az ajtó a két emeletet elfoglaló fő- vagy könyvtár-terembe, mely elég diszszel és tágosan van építve, s egy fiók-termen és mellék-szobán kívül, felső karzatot s újra egy kis félszobát foglal

résében biblia-gyűjteményből, mely igen gazdag és becses; közöttük I. Rákóczi György fejedelem házi bibliája; ebbe a fejedelem sajátkezűleg jegyezte be, hogy melyik részt hány ízben olvasta el (az új testamentumot talán 17-szer!) A biblia-gyűjteménytől jobbra az ugynevezett Commentariusok (szentírás-magyarázatok), aztán a szent atyák művei s a rendszeres theologia következik, melyet a historiai művek gyűjteménye zár be. Az emeletben a jogi, bölcselmi művek és a klasszika litteratura (római, görög írók) foglalnak helyet. A terem főhomlokát az alapító arc képe díszíti. Van egy kis éremgyűjtemény is, inkább anyagiilag értékes, mint ritka darabokkal. De legbecse-

sebb része a könyvtárnak azon kis szobában van, mely a karzatról nyílik a fennebb leírt természet-tani gyűjtemény fölé. Ebben vannak a könyvtár kincsei: gyönyörű miniatúr-művekkel diszló XII—XIII-ik századi barát-iratok, nyomtatási zsen-gék (incunabula) s végre az egykori nagyhirű országos fehérvári káptalan régi okmánytárának, az égetések s rablások után megmaradt töredéke.

félék; a falakon hirneves csillagászok képei; az egyik fülkében sötét kamra, másikkban egy költsé-gesen felállított délkör-jelző áll.

Egy jó mezei távcsővel, a szabadra nyíló erkélyről feltáru a vizsgáló előtt Erdély legfel-ségesebb vidéke: a Maros mentén északfelé a sz.-imrei csatatér, nyugatra a tündér Ilona vár-romjait hordó *Kecskekő*, a XIV. Lajos arcát viselő

Gyula-Fehérvár: Szent-György-kapu.

Ez utóbbit több tekintetben felhasználták gr. Kemény József és dr. Ötvös Ágoston derék történet-búváraink.

Többszörösen kanyargó csiga-lépcső vezet a könyvtár-emeletből a csillagdába, mely jelenleg szintén gazdátlanul áll, bár látszik, hogy valami-kor elég ahhozértőleg vala berendezve. Ez egy főteremből s két fülkécskéből áll. A főteremben elavult távcsövek állanak Herschel és Gregori-

Csáklya s az óriási *Pilis*. Dél-nyugatra Erdély aranyhegyei s mindezen elterül közelben a gyönyörű *Hegyalja*, szebbnél szebb fekvésű szőlőhegyeivel s lábainknál a híres *Rózsamál*.

III. A vár többi érdekesebb épületei.

A várban több érdekes épület van; részben olyan, mely a régi szép időkben, Erdély arany-

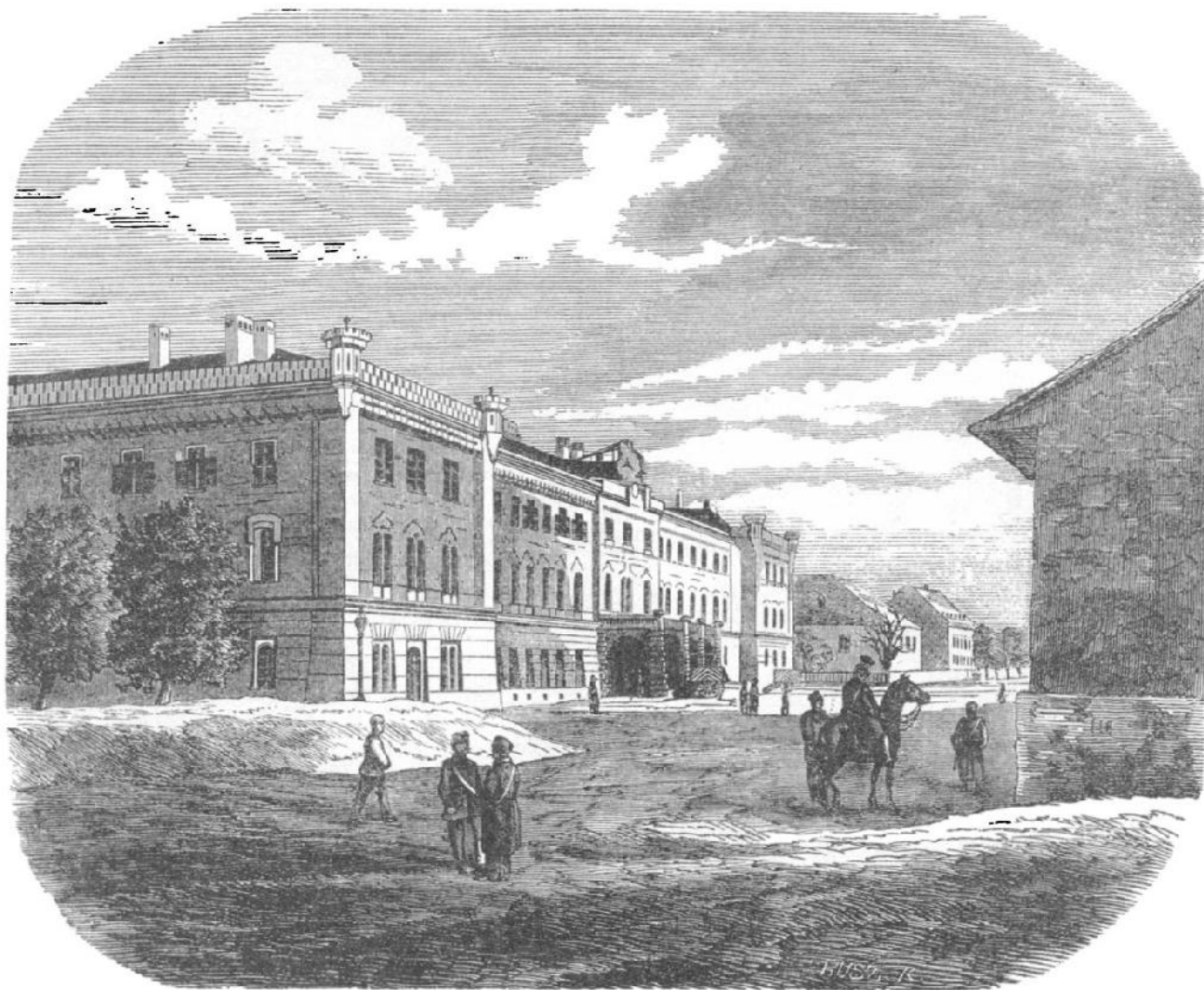
korában legalább alapjában, vagy fő falaiban szerepelt. Ilyenek :

a *fegyvertár*, nagyszerű, több udvarral bíró cmeletes épület, mely hajdanában a fejedelmi udvartartást s az országházat fogadhatta be. Most részint katonai laktanya, részint fegyvertár. Még a közelebbi években is sok érdekes s többnyire erdélyi régiségeket lehetett benne látni. Most muskétáknál, régi pisztolyok, karabinok és kardoknál és egy pár régi zászlónál egyebet nem láthatni benne. A régiségekből pár török dob maradt meg, s ékitményül az osztrák vezérek

György kapu felé terül el, magában foglalva mindazon helyiségeket, melyek az elválasztásra, mérlegezésre, verésre és számításra szükségesek.

A sz. *György-kapu* hármaskijáratával s paróka-modorú gazdag kiállításában megérdemli a megtekintést. Fenn III. Károly király lovag-szobra, eléggé esetlenül faragva; oldalt többnyire elmállott tropheák.

A Rákóczi-féle (1603–11) jogharcz után lőn határozattá Fehérvárnak, az egykori fejedelmi székhelynek, az újabb erődítési modor szerinti

Gyula-Fehérvár : Katonatiszti lak.

fegyver környezett trofeumai. A régészetileg legbecsesb darabok Bécsbe vándoroltak. Ez épület előtt vaságyuk vannak földbe eresztve; ezek egyikéről az 1649. évszámot (II. Rákóczi kora) olvastam le.

A fegyvertárral szemben fekszik egy kis épület a *Jerikó*, mely a fehérvári kath. gymnasium tanárainak szolgál közös lakául. Nem valószínű vélemény, hogy a Rákóczi-féle „Aulicum collegium“ (udvari iskola) helyisége volt hajdan.

A *pénzverde* a fegyvertáron alól a szent

fölepitése. 1713-ban az ország 54,000 forintot és 4000 palisada-gerendát ajánlott e célra. Az építkezést Steinville ezredes vezeté, ki a dologban I. Péter czár-féle modorban járt el. Először is a régi falakat hanyatá ki alapjaikból; aztán reáparancsolt a városra, hogy a vár nyugati oldaláról a keletre költözzék; s hogy egy csapással két legyet sujtson, a reformáltak kezén levő templomot, — a mi több, a Bethlen-Rákóczi-féle tanodai épületet is elfoglalta. Csak akkor (1715. nov. 4-én) tétette le az Eugenius terve szerinti csillagvárhoz az alapkövet. — A várnak hét szeg-

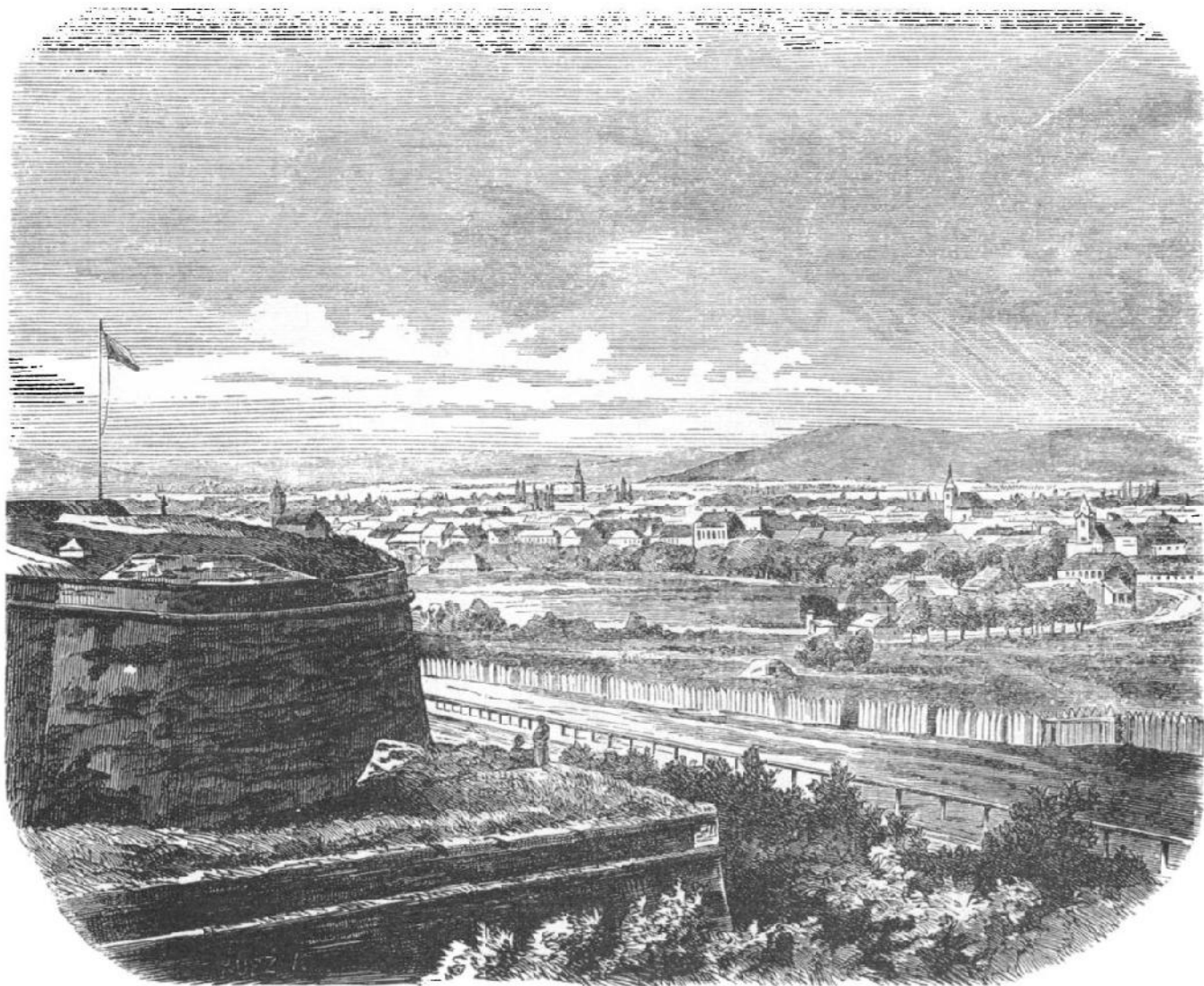
let-bástyát s két kaput építtetett kelet és nyugat felől, melyek a régi neveket „sz. György,” „sz. Mihály” megtarták. — 1785-ben *Hóra* és *Kloska*, a vérengző pórlázadást előidézett főnökök, kivégeztetésük előtt, a sz. György-kapu feletti üregben (a szobor alatt levő kőszobában) voltak bezárva.

E kapun betérve, jobbra egy templom állott, mely 1849-ben sokat szenvedett s ma csak kövei vannak meg.

A *Bethlen-féle collegium*, melyet 1714-ben

A *sz. Mihály-kapu* semmi megjegyzésre méltót sem mutathat fel. De a várnak legtöbb házán meglátszik, hogy hajdanában Erdély nagyjainak voltak palotái; néhol feliratok és czimerek is látszanak, ezt igazolók.

A vár alatt elterülő városnak még alig lehet története. 1848—49-ben a polgárok bátorsága megmenté a hegyaljai helységek sorsától. Ellen-

Gyula-Fehérvár: A város látképe, a vár délkeleti bástyájával.

Steinville vett el a reformatusoktól, két nagy emeletes épület. — Akkor kárpótlás és új collegium építése volt ígérve az enyedi főtanodának; de az soha sem történt meg. Ma katonai lakatnya. Ennek közelében fekszik a jezsuiták egykori temploma; ma katonai raktárrá idomítva.

A *katonatiszti lak* (Pavillon) a vár főterén a legszebb helyet foglalja el, s a legközelebbi időkben épült nagy költséggel és igen szilárd kiállítással. Előtte sétatér terül.

ben a vár golyóitól az ostrom alatt sokat szenvedtek.

Különben igen derék és minden jóra képes polgárság lakja; az értelmiségnek látogatott kaszinója van s a város közepén csinos sétatér.

Haynald, volt erdélyi püspök, jelenleg kalocsai érsek még a nőnevelésről is gondoskodott; az irgalmas nénék számára itt fiók-növelde-t alapítván. Ez bele került 20—30,000 forintjába a a derék főpapnak.